

עומק הפשט

עיונים בראש"י

על פי 'לקוטי שיחות' ברך יו"ד

פ' וישב

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'
6882799-08 / 4125205-050
או במייל rizs@neto.bezeqint.net
ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

"ויגד לתמר לאמר הנה חמיד עלה תמנתה לנו צאנו" (לח, יג)
 "עולה תמנתה – ובשמסון הוא אומר 'וירד
 שמסון וגו' תמנתה"; בשפוע ההר היתה
 יושבת, עולין לה מכאן וירדין לה מכאן":

כוונת דברי רש"י בפשטות היא¹ – ליישב הסתירה:

כאן נאמר שיהודה "עולה תמנתה" ומשמע שמקום העיר הוא בעליה, ואילו בשמשון נאמר "וירד תמנתה" ומשמע שמקום העיר הוא בירידה; וע"ז מיישב, ש"בשפוע ההר היתה יושבת", וממילא מתאים לה הן הלשון "עליה" והן הלשון "ירידה".

והנה ידוע, כי לשונו של רש"י היא בתכלית הדיוק לכל פרטיה. ובנידון דידן, לכאורה היה לרש"י להקשות בקיצור: "וכתיב 'וירד שמשון וגו'", והרי מתוך לשון הכתוב שמעתיק מבואר כבר במי נאמרה ירידה זו, וכמפורש: "וירד שמשון"; ולמה איפוא פתח רש"י "ובשמשון הוא אומר" – מה נתכוון להשמיענו באריכות הסגנון?

הדוגמאות מ"ורדוניה" ו"בית מעין"

והנה, מקור דברי רש"י הוא בגמרא², ואכן שם הלשון בקיצור: "כתיב 'וירד שמשון תמנתה', וכתיב 'הנה חמיד עלה תמנתה'" – ומתחזק איפוא הקושי, למה רש"י האריך

1. אך ראה משנ"ת לקמן סימן ב. עיי"ש בארוכה.

2. סוטה י, א.

בלשונו והוסיף על לשון הש"ס ("ובשמשון הוא אומר")?

אמנם לאידך, הנה בגמרא מצינו אריכות בפרט אחר, וז"ל: "חדא תמנה הואי, דאתי מהאי גיסא ירידה ודאתי מהאי גיסא עליה, כגון ורדוניא ובי בארי ושוקא דנרש". והיינו, שהגמרא אינה מסתפקת בעצם התירוץ ("דאתי מהאי גיסא ירידה ודאתי מהאי גיסא עליה"), אלא מוסיפה להביא כמה דוגמאות ל"עיירות היושבות בשיפוע ההרים"³ שהיו בזמנם. ולכאורה, מה הצורך בהוספה זו?

ולהוסיף, שגם בתלמוד ירושלמי⁴ מצינו שהובאה דוגמא מהמציאות דזמנם לענין זה והיא: "כגון הדא בית מעין שיוודין בה מפלטתה ועולין בה מטבריה" – כלומר: "היתה יושבת באמצע שיפוע ההר, והבא מגובה ההר יורד והבא מלמטה עולה, וכן היה בית מעיין באמצע ההר וטבריא ברגלי ההר ופלטתה בגובה ההר"⁵. וגם בזה צ"ע לכאורה, דכדי לבאר מקומה של תמנה די בעצם הדוגמא ד"בית מעין" הנמצאת בשיפוע ההר, ולמאי נפק"מ זה ש"פלטתה" נמצאת בראש ההר ואילו "טבריה" נמצאת בתחתיתו?

למה באמצע?

יש לבאר בכ"ז, ובהקדים – שלבנות עיר בשיפועו של הר הוא דבר בלתי רגיל:

זה שמעדיפים לבנות עיר בתחתית ההר – מובן בפשטות, כי מקום זה הנמצא בתחתית ההר קל להגיע אליו, אין צורך לטפס ולעלות, וממילא מקום זה מוכשר יותר לבניית עיר ולהצלחתה במשא ומתן עם ערים אחרות וכיו"ב;

יחד עם זה, יש ובונים עיר דוקא בראש ההר. והטעם, כי עם היות שבנייתה של עיר זו קשורה בקשיים שונים (טירחא רבה בהעלאת צרכי הבנין לראש ההר, ועוד), וגם יגרע חלקה בהתפתחות המסחר ובקשריה עם ערים אחרות (מצד קושי העליה בשיפועו של ההר הממעט את העוברים והשבים) – עם כל זה, יש מעלה גדולה בעיר הנמצאת בראש ההר, לענין הגנתה: עיר היושבת בראש ההר ידה על העליונה במלחמתה נגד אויב הנלחם בה, כיון שהוא נמצא למטה⁶.

אך לבנות עיר (לא בראש ההר ולא בתחתיתו, אלא) בשיפועו של הר – הוא לכאורה

3. לשון רש"י שם.

4. סוטה פ"א ה"ח.

5. קרבן העדה שם.

6. וראה רש"י קהלת ה, א: "אפילו חלש מלמעלה וגבור מלמטה – אימת חלש על הגבור, וכל שכן גבור

למעלה וחלש למטה".

דבר הקשה משני הצדדים, כי היתרון במקום כזה אינו בשלימות, לא בנוגע לבנינה והתפתחותה של העיר ולא בענין הגנתה מאויב. ועוד זאת: בעיר כזו הרי חלקי העיר אינם בגובה שווה.

ומעתה מובן הטעם שהוצרכה הגמרא להוסיף דוגמאות למציאות של עיר הנמצאת בשיפוע ההר – "כגון ורדוניא ובי בארי ושוקא דנרש" (כנ"ל ס"ב) – כי בהיות שמציאות זו היא דבר שיש בו קושי, לכן כשבאים לחדש שכן היה המצב בעיר "תמנה", יש צורך להביא ראיה מן המציאות שאכן ישנן ערים כאלו בעולם.

נקודת מפגש בין ה'עליון' ל'תחתון'

ולדרך זו יתבארו היטב דברי הירושלמי, שהביא דוגמא מ"הדא בית מעין שיורדין בה מפלטתה ועולין בה מטבריה" (כנ"ל שם) – דאין זה דוגמא סתם אלא טעם והסברה:

גם לאחר שיש לנו ראיה מתוך המציאות שאכן ישנן ערים כאלו הנמצאים בשיפוע ההר (כנ"ל ס"ג) – עדיין יש מקום להסביר: מדוע באמת בנו את העיר באופן היוצא מן הרגיל, בשיפוע ההר דוקא?

וע"ז הוא שמבאר הירושלמי, שכיון ויש עיר אחת בראש ההר ("פלטתה") ועיר שניה בתחתית ההר ("טבריה") – הרי ממילא כל מי שיש לו עסקים עם שתי הערים, ובאופן קבוע, רוצה הוא לדור באמצע, ביניהן; וכמו כן אנשי שתי הערים גופא שיש משא ומתן ביניהם, צריכים הם מקום באמצע, שיוכלו להיפגש בו בלי שיצטרכו לעלות ולרדת כל ההר – וזה הטעם שבנו העיר דוקא במקום זה.

"ובשמשון הוא אומר" – כמה פעמים

ונחזור לעניננו – לשון רש"י בפרשתנו:

מכיון שקיומה של עיר "בשיפוע ההר" הוא דבר שיש בו דוחק (כנ"ל בארוכה) – היה מקום ליישב את הסתירה באופן אחר, והוא שבאמת תמנה היתה בראש ההר, וכפי שמובן מתוך לשון הכתוב כאן; וזה שנאמר "וירד שמשון" אינו ירידה כפשוטה, בגשמיות, אלא ירידה ברוחניות, בחשיבות ומעלה⁷. וכפי שמובן מתוך פשוטות הכתובים שם, שזה שמשון בא לתמנה הביא אותו "לקחת אשה מפלשתים הערלים".

7. ולהעיר ממה שכתב המהרש"א סוטה שם.

[ואין לומר לאידך גיסא, שתמנה נמצאת בתחתית ההר, ומה שכתוב בפרשתנו "הנה חמיך עולה תמנתה" מכוון לעליה ברוחניות – כי הלשון "עולה תמנתה" אינו לשון הכתוב מצד עצמו (שאו אפשר לומר שנתכוון הכתוב לעליה רוחנית), אלא זהו הנוסח שבו הוגד לתמר על ידי אחד מאנשי המקום, ומוכן (לפי דרך הפשט) שאין להעמיס בלשון אותו המגיד ענין של עליה ברוחניות⁸; משא"כ "וירד שמשון" שהוא לשון הכתוב מצד עצמו, ולכאורה אפשר לפרשו (גם) במוכן רוחני].

והטעם לזה שאין לפרש באופן זה – מבאר רש"י בדיוק לשונו "ובשמשון הוא אומר וירד שמשון וגו' תמנתה"⁹:

אילו היה לפנינו כתוב אחד בלבד שבו נאמר "וירד .. תמנתה" – אז היה מקום לפרשו על ירידה רוחנית;

אולם מכיון ש"בשמשון הוא אומר" – בכללות הסיפור דמשון חוזר ואומר לשון "ירידה" (ביחס לתמנה) כמה פעמים [בתחילה אומר⁹: "וירד שמשון תמנתה". ובהמשך¹⁰: "ויעל (מתמנה) ויגד לאביו". ולאחר מכן¹¹: "וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה". ושוב¹²: "וירד וידבר לאשה", ושוב¹³: "וירד אביהו אל האשה"], הרי אין סברא לפרש שכל אחד ואחד מהן בא לרמוז לירידה בחשיבות.

ועל כרחק שמוכנו כפשוטו – מקום מגוריו של שמשון היה בראש ההר, וכל פעם שהלך לתמנה היה באופן של ירידה (גשמית) מההר. ונמצא בהכרח שתמנה "בשיפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן".

(חלק יו"ד – וישב ב)

8. כמו שכתב במשכיל לדוד. וראה גם לקמן סימן ב.

9. ס' שופטים יד, א.

10. יד, ב.

11. יד, ה.

12. יד, ז.

13. יד, י.

“ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לנו צאנו” (לח, יג)
 “עולה תמנתה – ובשמון הוא אומר וירד
 שמון וגו’ תמנתה; בשפוע ההר היתה
 יושבת, עולין לה מכאן וירדין לה מכאן”:

לפום ריהטא, כוונת רש"י היא ליישב הסתירה: כאן נאמר שיהודה “עולה תמנתה” ומשמע שמקום העיר הוא בעליה, ואילו בשמשון נאמר “וירד תמנתה” ומשמע שמקום העיר הוא בירידה; וע”ז מתווך, ש”בשפוע ההר היתה יושבת”, וממילא מתאים לה הן הלשון “עליה” והן הלשון “ירידה”.

וכבר הקשו במפרשים¹ על זה שרש"י מתעכב על הסתירה בפסוק ז'דן, והרי כבר בפסוק הקודם² נאמר לשון “עליה” ביחס להעיר – “ויעל על גוזזי צאנו .. תמנתה” (וברש"י שם: “ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו”); מדוע לא התעורר רש"י בפירושו שם ליישב הסתירה?

יש להוסיף על קושייתם – לאידך גיסא:

הקושי בדבר הסתירה שבין הכתובים תתעורר אצל התלמיד כאשר יגיע להכתוב בשמשון, בספר שופטים, ואז יזכור מה שלמד בפרשתנו ויתקשה בדבר; אולם כשהתלמיד לומד הפסוק כאן, הרי עדיין לא למד “שופטים” (כמובן) וממילא אין לו קושיא כלל. ומעתה, כיון שבהבנת הפשט כאן לא קשה דבר, לא היה רש"י צריך לומר כאן מאומה, והיה מזכיר סתירה זו ומיישבה בפירושו לקמן (בס' שופטים) – ותו לא מידי!

1. שפתי חכמים. משכיל לדוד.

2. לח, יב.

ונ"ל בזה דבר חדש, אשר עיקר כוונת רש"י אינה ליישב הסתירה בין הכתוב כאן להכתוב בשמשון – שזה מקומו שם (ולא כאן) – אלא ליישב קושיא בלשון הכתוב כאן גופא; וזהו גם הטעם שהציב פירושו בפסוק דידן ולא בפסוק הקודם לו, כי הקושיא היא דוקא בפסוק דידן, וכפי שיבואר בעז"ה.

למה העדיף רש"י התירוץ האחרון?

והנה, מקור דברי רש"י הוא בגמרא³, אמנם שם מצינו עוד שני תירוצים על הסתירה בדבר מקומה של תמנה, אם בעליה או בירידה:

(א) "שמשון שנתגנה בה כתיב ביה ירידה, יהודה שנתעלה בה כתיב ביה עליה". – והיינו, שהלשונות "עליה" ו"ירידה" אינם מתייחסים למקומה הגשמי של העיר תמנה, אלא למצבו של האדם הבא אל העיר: אצל שמשון כתיב "וירד שמשון" כי בכואו לעיר זו היה אצלו גנאי וירידה, ואילו אצל יהודה כתיב "עולה" משום שבואו לעיר זו הביא אצלו עליה רוחנית [וכפירוש רש"י על הש"ס: "שמשם נולדו פרץ וזרח שהעמידו מלכים ונביאים בישראל"].

(ב) "שתי תמנאות היו, חדא בירידה וחדא בעליה". – והיינו, שיהודה היה בעיר אחת הנמצאת בגובה וצריך לעלות אליה, ואילו שמשון היה בעיר אחרת (באותו השם) הנמצאת במקום נמוך וצריך לרדת אליה.

יש להתבונן בטעם הדבר שלא בחר רש"י לפרש כאחד מפירושים אלו שבגמרא, אלא הביא דוקא את הפירוש השלישי והאחרון שבגמרא – "בשיפוע ההר היתה יושבת וכו'"?

[ולמעשה שגם בירושלמי הביא פירוש זה כפירוש אחרון (אף שבשני הפירושים הראשונים שינה הסדר והקדים דוקא הפירוש השני שבבבלי), שזה מחזק המשמעות שהפירושים שלפניו יותר קרובים למשמעות הכתובים, ומתעצמת השאלה: למה בחר רש"י דוקא בפירוש זה].

המגיד אינו מבין ב'רוחניות'!...

והנה, בנוגע להתירוץ הא' שבגמרא – שהלשון "עליה" ו"ירידה" אינם כפשוטם – מובן הטעם שלא נוח לרש"י לפרש כן ב"פשוטו של מקרא"⁴:

3. סוטה י, א. וראה גם בירושלמי סוטה פ"א ה"ח.

4. כמו שכתב במשכיל לדוד כאן. וראה לעיל סימן א בארוכה.

אף שמצינו בכמה מקומות רש"י מפרש "עליה" ו"ירידה" במובן של מעלה וחשיבות⁵ [וכן הוא בפרשתנו גופא, שבפסוק "וירד יהודה מאת אחיו"⁶ מפרש רש"י "שהורידוהו אחיו מגדולתו"⁷ –

הרי זה מתאים דוקא כאשר הלשון "עליה" ו"ירידה" נאמרות בתוך סיפור הכתוב עצמו. ובאמת שכן היה אפשר לפרש את לשון "ויעל יהודה" שבפסוק הקודם, שהתורה היא המספרת את מאורעותיו של יהודה והיא היודעת לרמוז בלשון "ויעל" את עלייתו הרוחנית שעתידה לבוא על ידי הליכתו לתמנה;

אך שונה הדבר בפסוק דידן, שכאן הלשון "עולה תמנתה" אינו לשון הכתוב מצד עצמו, אלא זהו הנוסח שבו הוגד לתמר על ידי אחד מאנשי המקום – "ויוגד לתמר לאמר הנה חמיק עולה תמנתה", וקשה מאוד להעמיס בלשון אותו המגיד ענין של עליה ברוחניות (כי דבר זה – שיהודה עתיד להתעלות ע"י בואו לתמנה – בוודאי לא היה ידוע לו), ולכן מיאן רש"י בפירוש זה והשאיר לשון "עולה" כפשוטו.

[וזהו הטעם שהביא רש"י זה ש"בשיפוע ההר היתה יושבת כו"⁸ בפסוק דידן דוקא (כנ"ל ס"א) – כי הפסוק הקודם אפשר ליישבו שמדבר בעליה רוחנית, ודוקא בפסוק דידן אי אפשר לומר כן ובהכרח להגיע להסבר שברש"י].

אך בנוגע לתירוץ הב' שבגמרא – שיהודה ושמשון היו בשתי ערים שונות – לכאורה תירוץ זה מתאים היטב ומיושב ב"פשוטו של מקרא", ובפרט שבלאו הכי מוכח מהכתובים בס' יהושע⁹ אשר היו שתי ערים בשם זה ד"תמנה"⁸, ומעתה אין מניעה לומר שיהודה היה בעיר אחת ואילו שמשון היה בעיר השניה;

ומדוע איפוא לא רצה רש"י לפרש כן (בפירושו על התורה), אלא העדיף את הפירוש ש"בשיפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן"?

"עולה" – למאי נפקא – מינה?

והביאור בזה:

הקושיא שבא רש"י ליישב היא פשוטה – מה פשר ההדגשה "עולה תמנתה"? כלומר:

5. ראה פירושו לשמות לב, ז. לג, א. במדבר טז, יב. דברים א, מב.

6. לח, א.

7. ראה יהושע טו, י. שם, נז. יט, מג.

8. או "תמנתה" – ואכמ"ל.

גם אם המציאות היא שאכן יהודה הוצרך לעלות בהר כדי להגיע לתמנה, הרי למאי נפקא—מינה פרט זה של "עולה" לתוכן הסיפור?

הווי אומר: מה שנוגע לענינו הוא זה שנודע לתמר מהליכתו של יהודה לתמנה; ואם כן היה צריך לומר "ויוגד לתמר לאמר הנה חמיך הולך תמנתה" או "בא תמנתה" – ומה פשר הלשון "עולה תמנתה"? וכי לתמר יש הבדל אם הליכתו היתה באופן של עליה – ולא בדרך ירידה או באורח מישור!?

[ואכן, מצינו בסיפור העקידה, שהכתוב מספר על הליכתם של אברהם ויצחק להר המוריה, ואף שבפועל הלכו באופן של עליה אל ההר⁹ – הרי הכתוב מספר על הליכתם בלשון סתמית¹⁰: "וילך אל המקום", "ויבוא אל המקום" – ואינו אומר "ויעלו", כי אין צורך לפרט דבר שאינו נוגע לתוכן הסיפור].

ומעתה יתבאר למה מיאן רש"י בהתירוץ שהיו שתי ערים בשם תמנה, אחת בירידה ואחת בעליה – כי תירוץ זה אינו מיישב הלשון "עולה תמנתה":

מסתבר ששתי הערים היו רחוקות זו מזו [כי אם היו סמוכות הרי היה מקום לבלבול כו', והיו מוסיפים להן סימן היכר – וע"ד שמצינו בספר יהושע¹¹ "בית חורון תחתון" ו"בית חורון עליון"];

ואם כן, כאשר המגיד בא ומספר לתמר שיהודה בא לתמנה, ברור מעצמו שהוא מדבר על אותה "תמנה" שבה נמצאת תמר (ולא על העיר השנייה הרחוקה ממנה), ושוב די היה לו לומר "הולך תמנתה", ואופן ההליכה לא מעלה ולא מוריד.

וזוהו שבחר רש"י דוקא בהתירוץ השלישי שבגמרא: "בשיפוע ההר היתה יושבת, עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן" – כי לפיו מיושב בפשיטות למה הדגיש המגיד בפני תמר אשר יהודה "עולה תמנתה":

מכיון ששתי דרכים מוליכות לתמנה, אחת בדרך ירידה מראש ההר והשנייה בדרך עליה מתחתיתו – צריכה היתה תמר לדעת באיזו דרך בא יהודה, על מנת לדעת היכן להמתין לו; ולכן אמרו לה שיהודה "עולה תמנתה", שתדע לחכות באותה דרך העולה לתמנה (ולא בדרך השנייה היורדת אליה).

וקל להבין.

(חלק י – וישב ב)

9. וראה פרש"י וירא כב, ב.

10. וירא כב, ג–ט.

11. טז, ג–ה.

לע"נ

הרה"ח ר' אלחנן יהודא לייב

ב"ר שמואל יצחק

רייצעס

נלב"ע י"א כסלו תשמ"ג

וזוגתו

מרת שיינדל

ב"ר יעקב יוסף

נלב"ע ח' טבת תשנ"ד

*

תנצב"ה